

שבת בשבתו

זמני כניסת השבת ויציאתה

פרשת מצורע
שבת הגדול תשע"ו
ח' בניסן 16/4/2016

השנה השלושים ושתיים

עלון תורני לכבוד שבת קודש

קבלת שבת

על גאולה תפילה ותלמוד תורה

בפתיחתו לספרו "זמן חירותנו" מספר הרב סולובייצקי על סוד הקסם של ליל הסדר.

ילד עמדותי מוקסם... מהופנט לנוכח לילה זה... מואר באור ירח, עטוף בהוד והדר... מרוגש ומלא השראה... דממה, שקט, שלווה ורוגע עטפו אותי. מורגל הייתי להיכנע לזרם של שמחה שופעת והתלהבות.

ליל הסדר מכיל בתוכו את תמצית עולמנו הדתי וכל משפחה זוכה להעביר את מסורת הדורות מאב לבן ומאם לבת.

שלושה מרכיבים בליל הסדר: המרכיב הראשון הנו "סיפור יציאת מצרים". העברת הסיפור ההיסטורי מדור לדור. כל דור מספר לדור הבא על חווית היציאה, על המצות הצרורות, על היציאה באישון לילה ועל תחושת המעבר מעבדות לחירות. סיפור שמסופר בגוף ראשון, סיפור שקרה באמת לאבי אבותיי. הדגש בסיפור הנו על החוויה האישית, על אמונה ובחירה של הקב"ה בעמו. "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר - בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

המרכיב השני בליל פסח הנו לימוד משותף של הלכות הפסח. "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח - אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". בליל הסדר מלמדים כל אב ואם את בני ביתם את

אסתי הונניג ראש בית המדרש במגדל עז

הלכות הפסח - את משמעות יציאת מצרים. "תעבדון את האלוקים על ההר הזה". משמעות יציאת מצרים מתבטאת בקבלת עול מלכות שמים ועול מצוות וליל הסדר משמש כבית מדרש

משפחתי בו לומדים ביחד את מצוות החג, את הלכותיו. כל משפחה זוכה ללמוד תורה ביחד בלילה זה.

שיאו של לילי הסדר הוא במרכיב השלישי. "מתחיל בגנות ומסיים בשבח... ומסיים בניסים ונפלאות שנעשו לנו ובחרותנו" - אמירת ההלל השלם יחד עם פרקי הלל הגדול ונשמת בחלק השני של הסדר הם הזדמנות להודות לקב"ה על חסדיו היומיומיים ועל נסיו הגדולים כיציאת מצרים ומתן תורה. סיפור יציאת מצרים וקבלת מצוות כפי שסופרו ונחונו לאורך הלילה כולו מובילים להתפרצות גדולה של שמחה ושבח לקב"ה על כל הטוב אשר גמלנו. בליל הסדר כל משפחה זוכה להתפלל ביחד, אב ובת אם ובן זוכים יחדיו לשיר ולומר את ההלל מעומק הלב. הזדמנות חד פעמית בכל שנה ושנה - להתפלל במשותף כמשפחה נוכח פני שכינה.

שלושה מרכיבים אלו של ליל הסדר מרגשים בפני עצמם, אך מרגשים שבעתיים כשהם מתרחשים במסגרת משפחתית - בניית תשתית אמונית של מסורת אבות יחד עם לימוד תורה ועוצמות של תפילה ושבח לקב"ה - כל אלו הנם תשתית ליל הסדר - ובעיקר תשתית עולמנו הדתי.

| תרופה מאריכת חיים - ההכנה המושלמת לחג הפסח | כמה מצה צריך לאכול בליל הסדר בסך הכול?

עמ' 3

עמ' 5

מתוק לנפש

לא צריך

האדם נאחז בסבך – כלוא בדפוסי חשיבה, משועבד להרגלי החיים, נכנע לאילוצים, רודף אחרי סיפוק צרכיו ואף מכור לתאוותיו. איך יוצאים מבית הסוהר?

"בכל דור דור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". יציאת מצרים היא אין-סופית – על כל אדם לצאת מהמצרים וההגבלות שלו. תפקיד הטיפול הנפשי הוא לשחרר ממאסרו אדם שחש כלוא בבעייתו ללא מוצא, ומכיוון ש"אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים" גם אדם חכם ומנוסה זקוק לסייע חיצוני כדי להשתחרר.

מצרים דקדושה

בהקשר הנפשי דימוי המאסר הוא רב-אנפין: הוא מתייחס למי שכלוא בעולמו הפנימי ולא

מצליח להתבטא; למי שמרגיש כלוא בהרגליו, במעגלי היום-יום שלו – כולל הרגלים חיוביים, שהפכו למעיקים כשאיבדו את הרעננות והחידוש ("מצרים דקדושה" בלשון החסידות); למי שחש שאילוצים שונים מכתיבים את חייו; וגם למי שמכור לתאוותיו. האסיר האמתי, לו נדרשת ישועת "מתיר אסורים", הוא מי שהשעבוד הפך עבורו ללא-מודע – מי שכבר לא מזהה את מצבו כמחלה, סטייה או בעיה, משום שההרגל-המשכיח, הנורמות שסביבו או דפוסי חשיבה משובשים חוסמים אותו מלהכיר בקיומן של אפשרויות אחרות.

הצד השווה שבה

כל סוג מאסר דורש טיפול מסוים, תוך התאמה אישית-פרטנית, אך יש גם צד שווה.

השחרור מכל מאסר מתחיל ממודעות למצב. ברגע שאדם לא מדחיק את מאסרו או מתרגל אליו, והוא מכיר בהיותו כלוא במצב בלתי-נסבל, מתחילה הדרך אל החופש. כך הסביר רבי שמחה-בונים מפשיסחא את הפסוק "כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" – ראשית יציאת מצרים היא בהפסקת ההתייחסות לשעבוד כנסבל. בעצם היכולת לזהות את הבעיה ולהגדיר אותה כבר יש שחרור מסוים של הנפש.

חירות פנימית

השלב העמוק הבא הוא גילוי נקודת החירות הפנימית של האדם. הרבי הצמח-צדק

מליובאוויטש (שיום ההילולא שלו יחול השבוע) התבטא פעם בחריפות כי אם אדם אומר 'אני רוצה' (אפילו רצונות בלתי-ראויים) – נחא, שהרי בנפש כל אדם יש 'כח המתאוה'. אך אם אדם אומר 'אני צריך' – זהו מצב של 'כרת'! מדוע? גדולי המשפיעים, הבקיאים בתורת הנפש, הסבירו שמכיוון שלכל יהודי יש "חלק א-לוה ממעל ממש" (תניא פ"ב) הרי עליו לחוש, בדומה לבוראו, כי אינו נזקק למאומה. כשם

”ראשית יציאת מצרים היא בהפסקת ההתייחסות לשעבוד כנסבל”

שהקב"ה "כל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם" (רמב"ם, הלכות יסודי התורה), כך ישנה נקודה בנפש בה האדם

אינו נצרך למאומה, וממילא כל מעשיו מבטאים את רצונו החופשי ולא אילוצים חיצוניים. התחושה ש'אני צריך' מבטאת 'כרת' – ריחוק ונפרדות מאותו שורש אלקי, בלתי-תלוי ובלתי-נזקק. היציאה לחירות תלויה בהתחברות מחודשת לאותו שורש, בנשימה עמוקה שמחברת את האדם לנשמתו ומזכירה לו שהוא בן חורין בעצם מהותו.

כאשר מודעים לבעיה וגם זוכים להתחבר מחדש לנקודת העצם היהודית, הבלתי-נצרכת והבלתי-תלויה, ניתן להשתחרר מבית האסורים גם במציאות החיצונית: אם אתה מעוניין במה שהיה נדמה לך כבעיה, מה לך כי תלין? זו דרך חייך בה בחרת והמשך ללכת בה בשמחה! ואם לא – בידך הכח להשתחרר ולפעול כרצונך האמתי.

[ולמתבוננים ניכר כאן מבנה הטיפול-התיקון היסודי של מורנו הבעל שם טוב – הכנעה – הבדלה – המתקה: זיהוי הבעיה וההכרה שאני כלוא במצב בלתי נסבל הם **הכנעה** בנפש (שהרי המסתיר העיקרי מהאדם לזהות את חומרת מצבו הוא גאוותו); **הבדלה** היא התחברות לשורש העצמי, הנבדל והמשוחרר בעצם מכל גורם חיצוני; תיקון המציאות החיצונית הוא כבר **המתקה** והפיכה של המצב הבעייתי עצמו.]

לקריאה נוספת: torathanefesh.org
לתגובות: itiel@pnimi.org.il

הארה בפרשה

תרופה מאריכת חיים!

המדרש (ויקרא רבה, ט) מספר על רוכל (סוחר) אחד שהיה עובר בעיריות בצפון ארץ ישראל ומכריז שיש בידו למכירה – **תרופה חדישה ויקרת ערך המאריכה חיינו של כל אדם**. כשרבי ינאי שמע זאת, קפץ על המציאה וקרא לרוכל בכדי לרוכשה. הרוכל התקרב לרבי ינאי ואמר לו – "אתה רבי ינאי – לא צריך לתרופה זו", רבי ינאי תמה ולא הבין מדוע תרופה זו אינה כלולה ב"סל התרופות" שלו. מיד הוציא הרוכל מכיסו ספר תהלים וקרא באוזניו את הפסוק – "מי האיש החפץ חיים... **צור לשונך מרע**".

הבין רבי ינאי לכוונת אותו רוכל, השתאה ואמר – **כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל זה**.

אל תחפש רחוק!

המסר הראשון, אותו ניתן להפיק ממדרש נפלא זה, הוא עד כמה הדברים אותם אנו מחפשים נמצאים כבר אצלנו

מתחת לעין. לעתים, ההתרחשות היום-יומית מונעת מאתנו לשים לב כיצד הדברים החשובים באמת – אינם נמצאים מן העבר השני של הנהר אלא טמונים לידינו. כל שעלינו לעשות הוא להביט, להקשיב ופשוט לשים לב. כל ימיו היה קורא וגורס רבי ינאי את הפסוק "מי האיש", בוודאי שגם בסעודה השלישית הוא שר אותו כשעיניו עצומות והוא מלא כוונה, אך רק עתה הוא הבין את הדברים כפשטם – שמירת הלשון = אריכות ימים.

(אל) תנסו את זה בבית

לפני זמן מה החלטתי לעשות תרגיל בהשראת אותו רוכל. נתבקשתי לומר כמה מילים לפני תפילת מוסף של שבת ופתחתי את דבריי בשאלה מעניינת לציבור. שאלתי – האם מישהו שמע על תרופה חדשה שנתגלתה לא מזמן שהוכחה בוודאות כמאריכה ימיו של אדם. מיד כל המתפללים שכבר נכנסו למצב "טיסה" החלו מתעוררים ופותחים עיניהם לקראתי. משם המשכתי ואמרתי כאותו רוכל את הפסוק "מי האיש" (וחלקם חזרו לנשנם)..

לקח נוסף הוא, שבכדי להבין ולהפנים דברים על בוריים

– לא מספיק לקרוא או ללמוד אותם. יש משהו בהמחשה החזותית, בהתנהלות החיה של אותו רוכל שבא ומציע תרופה מאריכת ימים. כדי להתחבר לדברי התורה ולהכניסם עמוק פנימה יש צורך לחיות אותם, לחוש אותם בכל הגוף. לקיים את "כי הם חיינו" כפשוטו – **לחיות את התורה ולהחיותה**.

פרשת מצורע - הכנה לחג הפסח

פרשת מצורע ב"שבת הגדול", לקראת חג הפסח, היא הפרשה המתאימה ביותר בזמן הנכון ביותר. חג הפסח מכיל בשמו את כוחו וגדולתו – **"פ-סח"** על שם ה"פה" ש"סח" ומקיים את המצווה החשובה של סיפור יציאת מצרים – "והגדת לבנך". לאותה מצווה, המחברת את שרשרת הדורות הישראלית מאב לבנו ועד סוף כל הדורות, חייבת לבוא הקדמה חשובה.

השומר על פיו שלא לומר דבר האסור, יוכל לקבל מכוחו וקדושתו של הדיבור החיובי של חג הפסח

הקדמה זו, מתלבשת בדמותה של פרשת מצורע המלמדת קודם כל שראשית כוחו של הדיבור הוא בשמירתו ונצירתו. רק השומר על פיו שלא לומר דבר האסור, הוא זה שיוכל גם לקבל מכוחו וקדושתו של הדיבור החיובי של חג הפסח. כוחה הגדול של מצוות "ההגדה" בליל הסדר יבוא רק אחר ניקיון של הפה וטיהורו כנלמד בפרשת מצורע.

אחרי כן, כאותו רוכל, יוכל האדם ללבוש את בגדי החג ולצלול יחד עם משפחתו ואורחיו לאותה חוויה אדירה של ליל יציאת מצרים. כאותו רוכל הממחיש במעשיו "החיים" את הפסוק "מי האיש", כך גם האדם יקיים את מצוות ההגדה בליל הסדר **לא רק בדיבור כי אם כ"סיפור חי" של אדם הרואה את עצמו כאילו הוא עצמו ממש יוצא עכשיו ממצרים**.

"חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" (רמב"ם, הל' חמץ ומצה).

להערות, הארות ותגובות:

atharnoy7@gmail.com

סיפור מההפטרה

לפני בוא יום ה'

אליהו הנביא הקריב עולות מחוץ למקדש ובכך לכאורה עשה חטא על מנת להשיב את ישראל בתשובה. כך גם נפסק להלכה, שלנביא מותר בתור הוראת שעה לבטל מצווה מהתורה משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

את הרעיון הזה של הירידה אל העם למד אליהו מאהרן הכהן שהשתתף בפועל בחטא העגל והיה עמם בצרה. לעומתו, משה רבנו ירד מן ההר ומיד טיפל בחוטאים במידת הדין. ניתן לומר שמשה מניח שהאדם טוב מיסודו ולכן אין כל מקום לחטא. אהרן לעומתו מכיר באפשרות הריאלית של החטא ומניח מקום לכפרה. משה פועל "לכתחילה" ואהרן "בדיעבד". השילוב בין שניהם הוא ההכרה בכך שהאדם טוב אך גם עלול לחטא (והחטא מקרי לו).

דוגמא לשילוב זה מצאנו בציווי על שחיטת הפסח בפרשת "בא", כאשר השחיטה נעשית מחוץ למקדש (ומחוץ לארץ ישראל כולה), זריקת הדם ואכילת בשר הקרבן נעשית בביתם של ישראל באופן חריג במיוחד (כביכול ביתם של ישראל הופך למזבח שעליו זורקים את הדם, ואכילת הבשר אף היא נעשית כביכול בתוך ה"מזבח"), וכל זאת כהוראת שעה – לפסח מצרים ולא לפסח דורות.

מצד שני, זהו צו ה' מפורש שבני ישראל הולכים על פיו. לא בכדי את הצו הזה הופחתה התורה במילים: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר" (שמות יב,א). זוהי נקודה אחדותית בה נפגשות תורת משה ותורת אהרן כאחת.

בהפטרות שבת הגדול, מלאכי, אחרון הנביאים, מתווה לנו דרך לקראת צאתנו אל הגלות, בזמן שהנבואה כבר לא שורה על עם ישראל: "זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדֵי אֱשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחָרֵב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים". תורת אהרן אינה שימושית בזמן של היעדר נבואה. אלא שתורת משה עשויה להטיל מורך בליבם של ישראל, שכן מה יעשו אם חלילה יחטאו? היאך יעמדו בדין? הלא לא יהיו להם נביאים שיוכלו לתקן הוראת שעה ולהשיבם בתשובה! על כן ממשיך הנביא וחותרם את דבריו בדברי נחמה: "הִנֵּה אֲנִי שֹׁלַח לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאִים לְפָנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְהַשִּׁיב לָב אֲבוֹת עַל בְּנֵיהֶם וְלֵב בְּנֵיהֶם עַל אֲבוֹתָם פֶּן אֲבֹא וְהִכִּיתִי אֶת הָאָרֶץ חָרָם".

לפני בוא יום הדין, הקב"ה ישיב לעמו את רוח הנבואה, בפרט זו של אליהו – שידע את סוד התיקון, ובעזרתה יתקנו ישראל את מעשיהם, האבות והבנים, וכך יגיעו ליום הדין כשהם נקיי כפיים וברי לבב.

הרב אורי שקרי רב קהילת 'בית יהודה' ה"מ במכון מאיר

עלי היגיון בכינור

הנה אנכי שולח לכם את אליהו..

הנהגה של ר' חיים מואלוז'ין

ר' חיים מואלוז'ין נהג שלא לברך ברכה בלי שיהיה לידו מי שיענה אחריה אמן. הוא נהג כך על פי הוזהר. פעם קרה שבשעת לילה מאוחרת היה צמא מאוד וביקש לשתות. כולם כבר ישנו ור' חיים לא רצה להעיר איש משנתו. בעודו יושב ומתייסר בצמיאוונו, נשמעה נקישה בדלת ואחד מבחורי הישיבה נכנס לחדר. הבחור בא לשאול על פשט בגמרא. אך ר' חיים ביקש ממנו שימתין קמעה, ביךך שהכל, שתה לרוויה ולאחר ה"אמן" דיבר עם הבחור בלימוד ונפרד ממנו לשלום. הדבר הסב לר' חיים שמחה גדולה, שמבקשו ניתן לו, ויכול היה לשתות כמנהגו.

למחרת, כשנכנס לישיבה, ניגש אל הבחור ושוב הודה לו על כך שאפשר לו לברך ברכה בעניית אמן שלו, הבחור התבונן ברבו ותמה תמיהה גדולה: 'מתי באתי לרב בלילה? ולאן? הוא לא ידע דבר וחצי דבר מכל הסיפור... והיה העניין לפלא גדול.

ר' שלום שבדרון הסביר:

בזכות ההקפדה שבה שמר ר' חיים על מנהגו, זכה שמשמים סיערו לו. אפשר שהיה זה אליהו שהתחפש בדמותו של בחור הישיבה. ממעשה זה נוכל ללמוד על מעלתו של אותו בחור. כיוון שאלוהו בחר להיכנס בדמותו, סימן שבוודאי היה כלי מפואר.

עוד כוס בשביל אליהו

מספרים על המקובל הגדול רבי שלום שרעבי זצ"ל שפעם אחת כשישב לבדו בלילה והתעמק בסודות התורה, נכנסה המשרתת והניחה לידו שתי כוסות תה. התפלא הרש"ש ושאל: 'בשביל מי

הכוס הנוספת? ענתה המשרתת לתומו: 'בשביל האיש שיושב לצדך'. המשרתת לא הבינה את פשר השאלה כיוון שראתה לפניו שני אנשים. מיד אמר לה הרש"ש: 'אם זכית לראות את אליהו הנביא, ראויה את להיות אשתו! ואמנם נשא אותה לאשה. (מעובד מאוצרו של ר' שלום שבדרון)

שמעתי מר אליהו

ר' אליהו שפר, שכני מאלקנה, סיפר:

ביתם בבגדד שבעירק היה בשכנותו של ה"בן איש חי". כשהייתה אמו של ר' אליהו כבת שלוש ישנה בחדר מול חלונו של הבן איש חי, קרה שהתעוררה לילה אחד בבכי והעירה את בני הבית.

לשאלתם ענתה שראתה אש בחלון הבית ממול. רצו כולם לחדרה אך לא ראו שום דבר.

כשנשנה הדבר כמה פעמים הלכו לשאול את הבן איש חי על התופעה. אמר להם הרב: "אם אמנם זה מה שראתה הילדה – העבירו אותה לחדר אחר."

משה (מוסא) ברלין

האזינו לניגון
איש חסיד היה

משו"ת בהלכה

הלכות ליל הסדר

יין או מיץ ענבים לארבע כוסות?

הגמרא בבבא בתרא (צ"א, א) אומרת ביחס לקידוש, שניתן לשתות מיץ ענבים לכתחילה "סוחט אדם אשכול ענבים ואומר עליו קידוש היום". וכך נפסק בשו"ע (רע"ב).

אמנם, ביחס לליל הסדר, יש שכתבו שיש הידור בין. ומדוע? ראשית, יש שטענו שרק בין ניתן לראות **דרך חירות** (כך נראה מהפרי מגדים, מש"ז תע"ב, וכן דעת הרב פיינשטיין, מובא בהגדת קול דודי סימן ג). שנית, מדין שמחת יו"ט יש עדיפות ליין "שאינן שמחה אלא בבשר ויין" (הרב פרנק, מקראי קודש פסח ב, לה על פי רש"י פסחים ק"ב, ומרדכי ב"ב צ"א).

למרות זאת, **בשתיית מיץ ענבים יוצאים ידי חובה לכתחילה** (יין הוא רק הידור. כמו כן ישנו הידור בצבע אדום). ולכן, אדם שאינן לו קושי בכך, ישתה יין. אולם, מי שהדבר קשה לו, ובוודאי אם שתיית היין תכביד על קיום מצוות סיפור יציאת מצרים, **עדיף שישתה מיץ ענבים**, ויקיים את מצוות "הגדת לבנו" בהידור! וכך נהגו **הגר"ז, החזון איש והרב שלמה זלמן אויערבך** ואחרים (עיין סידור פסח כהלכתו ב, ג, הע' 25; תשובות והנהגות ב, רמג ועוד).

כמו כן, עבור אנשים רבים שתיית יין אינה דרך חירות אלא דרך דוחק ועצבות. וברמב"ם (חמץ ומצה ז, ט) כתב שיש למוזג את היין (במים) כדי "שתהיה שתייה עריבה" ומכאן נלמד גם לאנשים שקשה להם לשתות יין, או מחמת הטעם או מחמת כאב ראש ועייפות וכדומה, שיכולים לשתות מיץ ענבים.

לסיכום: מצוות ד' כוסות נתקנה בכדי **להראות חירות**, ואולי בכדי **לתת חשיבות למצוות הלילה**. צריך שהכוס תכיל רביעית (86 סמ"ק). לכתחילה יש לשתות את כל הכוס או רובה, ולכן טוב שהכוסות לא תהינה גדולות בהרבה יותר מרביעית. יש הידור בשתיית יין, אך ניתן לכתחילה לשתות מיץ ענבים, ולכן מי שחושש שייך יגרום לו לעייפות (או שהיין מקשה עליו) יוכל לכתחילה לשתות מיץ ענבים.

יש להדגיש שראוי בוודאי לילדים ולנוער לשתות מיץ ענבים דווקא. כפי שראינו, במיץ ענבים יוצאים ידי חובה לכתחילה. יין מוביל גם לעייפות, אך גם עשוי להרגיל לשתית יין לשכרה, ולכן, במיוחד במציאות העכשווית, יש להנחות ילדים ונוער (ופעמים רבות אף מבוגרים) לשתות מיץ ענבים לארבע כוסות.

כמה מצה צריך לאכול?

מצוות אכילת מצה בליל הסדר היא מצווה מן התורה, שהרי התורה אומרת "בערב תאכלו מצות" (עיינו בגמרא **בפסחים** ק"א).

כמה צריך לאכול?

ישנן שלוש שיטות מהו שיעור כזית:

השיעור הגדול (חזו"א, לפי תוס'): 47.5 סמ"ק.

השיעור הבינוני (ר' חיים נאה, לפי תוס'): 27 סמ"ק.

השיעור הקטן (ר' חיים נאה, לפי הרמב"ם): 19 סמ"ק.

יש הנוהגים לחשב 'כזית' במשקל. אולם, מדברי המשנה, הראשונים והפוסקים, עולה שיש לחשב 'כזית' במידת **נפח** (וחלק מן הספרדים משערים בכל זאת במשקל). דבר זה משפיע רבות על שיעור אכילת מצה, כיוון שהמשקל הסגולי של מצה הוא חצי מן המים. דהיינו, **מי שאוכל לפי משקל, אוכל כפול ממי שאוכל לפי נפח!**

נתרגם את הדברים למצות של ימינו (החשוב נעשה במצות מכונה כי גודלן אחיד, אולם ראוי לקחת חתיכה בגודל דומה, גם כשאוכלים ממצות יד): מצת מכונה **שוקלת כ-30 גרם, אולם הנפח שלה הוא כ-60 סמ"ק**.

אנחנו נחשב להלן את השיעורים בסמ"ק, שכאמור זו שיטת האשכנזים ורבים מן הספרדים (ומי שמחמיר לפי משקל, יצטרך להכפיל את השיעורים).

מצוות אכילת מצה שבתחילת הארוחה (לשני הזיתים ביחד) - **שלושת רבעי מצה** (ולפחות חצי) [זו האכילה החשובה ביותר, כי היא מן התורה].

זית לכורך (שהוא דרבנן): **חצי מצה** (ומי שקשה לו - שליש מצה).

זית לאפיקומן (שלוש הדעות גם הוא מדרבנן): אם לא קשה - **שלושת רבעי מצה**. אם קשה: חצי מצה או אפילו שליש מצה.

מצות אלו, ובעיקר את המצה הראשונה, צריך לאכול **ממצה שמורה**. עדיף לאכול מצות אלו ממצת יד שמורה, שנאפתה לשם מצת מצווה (ויש האוכלים מצת מכונה שמורה). יש לאכול בהסבה, ולשמוח בזכות שיש לנו פעם בשנה, לקיים מצוות אכילת מצה.

הכמות שצריך לאכול

הידור	מוציא מצה
אפיקומן	כורך

לרכישת הגדה של פסח מסדרת הלכה ממקורה ולרכישת ספרו החדש של הרב רימון על ספירת העומר היכנסו לאתר: halachaed.org

מייסודה של **הסתדרות הפועל המזרחי בא"י**. יוצא לאור ע"י **מכון "צומת"**.
 "שבת בשבתו" באינטרנט: zomet.org.il, למנוי דוא"ל באנגלית

ניתן להירשם באתר מכון "צומת", עריכה: **מכון "צומת"**

אלון שבות, גוש עציון 90433, טל' 02-9931442, פקס' 02-9931889, www.zomet.org.il
zomet@netvision.net.il הוצאת העלון ניתמכת ע"י משרד החינוך והתרבות

להפצה ולמודעות מסחריות: גל אורן

הבונים 11 רמת גן 51462, טל' 03-6133555, פקס' 03-6133699, דוא"ל dotan@go-bsd.co.il, הפצה: מקור ראשון 052-8908518 יוסי

פרשה וטבעה

ארז

"וְצִנָּה הִכְהֵן וְלָקַח לְמִטְהַר שְׁתֵּי צִפְרִים חֵיטֹת טְהוֹרוֹת
וְעֵץ אֲרֶז וְשְׁנֵי תוֹלְעוֹת יָאִזוֹב"
(ויקרא יד, ט).

הארז, או בשמו המלא ארז הלבנון, הוא עץ מחט ירוק עד השייך למשפחת האורניים וגדל בעיקר בהרים גבוהים (1925 מ' בלבנון, דרום טורקיה וסוריה המערבית. עצי ארז מבוגרים עשויים להגיע לגבהים של 40-50 מ' וקוטר של 2.5 מ'.

המוזכר ביותר במקרא

הארז הוא אחד מהעצים המפורסמים בספרות העת העתיקה, הן בעם ישראל והן בעמים שמסביבו. הארז מוזכר במקרא מעל 73 פעמים, יותר מכל עץ אחר. פרסומו נבע בעיקר מהיותו גבוה ומרשים ביחס לעצי בר אחרים והתועלת הרבה שהוא העניק לאדם בעת העתיקה. תיאור נרחב ומרשים של הארז מופיע בספר

יחזקאל (לא, ג-ז) בנובאה אל פרעה מלך מצרים: "הִנֵּה אֲשׁוּר אֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִהְיֶה עֵנֶף וְחֹרֶשׁ מִצַּל וְגִבֵּה קוֹמָה וּבֵין עֲבֵתַיִם הֵיטָה צִמְחָתוֹ... עַל כֵּן גִּבְהָא קָמְתוּ מִכֹּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה וְתִרְבְּינָה סִלְעֵפְתָיו וְתִאָרְכְנָה פֹארתוּ מִמֵּיִם רַבִּים בְּשִׁלְחוֹ".

עמוס מתאר את עוצמתו של האמורי בעזרת השוואה לגובה הארז: "וְאִנְכִי הַשְׂמֵדְתִּי אֶת הָאָמְרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כָּגִבְהָ אֲרָזִים גִּבְהוֹ וְחֹסֵן הוּא כְּאֵלוֹנִים וְאֲשֶׁמִיד פְּרִיו מִפֶּעַל וְשִׁרְשָׁיו מִתַּחַת" (עמוס ב, ט).

לארז הלבנון מסורת זיהוי רציפה הודות להשתמרות השם בשפות השמיות עד ימינו ולכן ניתן לכלול אותו בשמות הצמחים המזוהים בוודאות. בנוסף למשמעות השם ארז כשם של מין ספציפי הוא שימש כשם קיבוצי לכלל עצי הסרק ובעיקר לעצים מחטניים ירוקי עד.

בספרות חז"ל הובאו רשימות שכללו "ארבעה מיני ארזים", "עשרה מיני ארזים" ואף "עשרים וארבעה מיני ארזים" (ראש השנה כג, א).

קורות בתינו ארזים

השימוש העיקרי של הארז היה כעץ בנייה המתאים למבנים גדולים כמו ארמונות, מקדשים ואניות. כנראה שתפקידו העיקרי היה לשמש כקורות לגג וכפי שנאמר בפסוק: "קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים" (שיר השירים א, ז). הארז הובא מלבנון לארץ ישראל לבנייה ממלכתית: "וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ צַר מִלְּאֲכִים אֶל דָּוִד וַעֲצֵי אֲרָזִים וְחֹרֶשֶׁי עֵץ וְחֹרֶשֶׁי אֲבֹן קִיר וַיִּבְנֶה בֵּית לְדָוִד" (שמואל ב, ה, א). מאוחר יותר נרקמה עסקה גדולה בין שלמה וחירם: "וַעֲתָה צִנָּה וַיִּכְרְתוּ לִי אֲרָזִים מִן הַלְּבָנוֹן וַעֲבָדֵי יְהוָה עִבְדֵיךָ וְשִׁכְרֵךָ עֲבָדֵיךָ אֲתָן לָךְ כָּכֵל אֲשֶׁר תֹּאמַר כִּי אֵתָה יַדְעֶתְךָ כִּי אֵין בְּנוֹ אִישׁ יָדַע לַכְרֶת עֲצִים כְּצִדְנִים" (מלכים א, ה, ב). במקביל למסורת הזיהוי

קיימות עדויות וממצאים ארכיאולוגיים רבים מהם עולה שהארז היה עץ בנייה חשוב בעולם העתיק. שרידים רבים, בעיקר של קורות, נמצאו

במצרים העתיקה ובאתרים רבים בארץ ישראל החל מתקופת הברונזה, הבית הראשון והשני, ימי הביניים ועד המאה ה-19.

זה לעומת זה

המדרש (במדבר רבה חקת, פרשה יט) מנמק את הסיבה לבחירתם של הארז והאזוב, לצורך טהרת המצורע, במאפייניהם הבוטניים: "...וידבר על העצים. וכי אפשר לאדם לדבר על העצים? אלא אמר שלמה: מפני מה מצורע נטהר בגובה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים בעץ ארז ובאזוב, על ידי שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת, כיון שהשפיל עצמו כאזוב ותרפא על ידי אזוב..."

ארז - צולם במשוואות יצחק הישנה

מטעם דומה היו הארז, האזוב ותולעת השני גם המרכיבים של אפר פרה אדומה: "וְלָקַח הִכְהֵן עֵץ אֲרֶז וְאִזוֹב וְשְׁנֵי תוֹלְעוֹת וְהִשְׁלִיךְ אֶל תוֹךְ שְׁהַפֹּת הַפָּרָה" (במדבר יט, ו). מפרש אבן עזרא: "עץ ארז כמו למצורע, ושם רמזית סוד". על דבריו של שלמה אל הארז והאזוב ועל הניגוד ביניהם אנו קוראים בפסוק המתאר את חכמתו (מלכים א, ה, ג): "וַיִּדְבֹר עַל הָעֵצִים מִן הָאֲרֶז אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן וְעַד הָאִזוֹב אֲשֶׁר יֵצֵא בְּקִיר וַיִּדְבֹר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הַעוֹף וְעַל הַרְמֵשׁ וְעַל הַדְּגִים".

רעיון דומה מובע בדברי יהואש במשל ששלח לאמציהו: "... החוח אשר בלבנון שלח אל הארז אשר בלבנון לאמר תנה את בתך לבני לאשה ותעבר חית השדה אשר בלבנון ותקמס את החוח" (מלכים ב, יד, ט). אמנם כאן ממיר החוח את האזוב שגם הוא צמח פחות ערך. הניגוד בין הארז והאזוב העולה מהפסוקים והמדרשים היווה רקע להספד שנשא בר קיפוק על רבינא (מועד קטן כה, ב): "אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר, לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי רקק, בנחל שוטף נפלה חכה מה יעשו מי גבים".

בר קיפוק מנה זוגות של ניגודים שסימלו את גדולתו של רבינא בהשוואה לציבור ונועדו להדגיש ולהעצים את תחושת היתמות. ניתן להוכיח מתוך ההשוואה זו שאכן הארז הוא העץ הגדול או החשוב ביותר שהכירו הקדמונים, אך "זכויות היוצרים" על ההשוואה בין הארז לאזוב איננה של בר קיפוק וכפי שראינו מקורה בפסוקי המקרא.

לתגובות ורישום לקבלת מאמרי
צמחים ובעלי חיים
על פי סדר הדהף היומי:
raananmoshe1@gmail.com

בגובה העיניים

הרוב נחרו להישאר

"וְחַמְשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות יג, יח)
 רש"י: "אחד מחמישה יצאו.

"ברור שאני לא יוצא! צריך הרי להיות משוגע כדי לעזוב את המקום שגדלת בו, שאתה מכיר כבר דורות כל-כך טוב, וללכת אחרי איזה זקן תמהוני אל המדבר. תבין, אני בן אדם עם אחריות. יש לי משפחה, תשעה ילדים, אני צריך לחשוב על העתיד שלהם. להגיד לך שהכול מושלם כאן במצרים? לא. אבל מה לעשות, אין מקום בעולם שאין בו חסרונות. זה נכון שהיו תקופות יותר קשות,

היו גזרות ואפילו השליכו תינוקות ליאור, אבל כל זה היה זמני. כמו גל שעובר. בסך הכול, כיהודים תמיד ידענו לראות את הטוב בכל דבר, וחייבים להודות על האמת שרוב השנים שלנו במצרים היו דווקא לא רעות בכלל. יש אוכל, מזג האוויר נוח, והכי טוב – הנילוס שנותן לך כל השנה מים בלי הגבלה. איפה עוד בעולם תמצא לוקסוס כזה, אה? בכנען?! פחחחחחחח. זה המקום, שלנו, ידידי. מצרים! כאן נולדנו וכאן נמות. אין לנו ארץ אחרת. אני בוחר להישאר."

"אל תראי אותו ככה. זה לא שהוא תמיד כועס. בתקופה האחרונה היה לו פשוט קצת לחץ בעבודה והוא גם היה קצת עצבני כי מישוהו דפק לו את האוטו, אז בסוף הוא הוציא את זה עלי. זה סתם שטויות. עשו לי ארבעה תפרים ואמרו לי לחזור עוד שבוע להוציא. סירתתי להם שהתנגשתי בטעות בדלת של הארון והם לא שאלו יותר מידי שאלות. והסימנים הכחולים? זה כלום. הוא לא כל-כך אהב את מה שבישלת, ואת יודעת, הקטע של האוכל קצת רגיש אצלו. אבל בסוף הוא גם ביקש שליחה. חוץ מזה הוא גם קונה לי מתנות לפעמים וכשאני בהריון הוא ממש משתדל לשלוט על עצמו ולא להרביץ, אף על פי שאז הוא מוציא את העצבים בעיקר על הילדים. הוא אומר שזה חשוב בשביל החינוך שלהם. איך כתוב במשלי? "חושך שבטו – שונא בנו", לא?

הרבה חברות אמרו לי שאני צריכה לעזוב אותו, אבל אני לא מסוגלת. הוא הבעל שלי. אנחנו כבר 18 שנה ביחד. אני יודעת שיש לו חסרונות, אבל מה לעשות, אין בעל מושלם. אם מתאמצים להסתכל אפשר למצוא בו הרבה דברים טובים. חוץ מזה, אני? בגילי? להתגרש? מה נראה לך, שמישהו אחר ירצה בכלל להסתכל עליי?"

"כמה הודעות ווצאפ אני מקבל ביום? וואלה, קשה להגיד. בקושי את הקבוצות שאני חבר בהן אני מסוגל לספור. זו של המשפחה וזו של המשפחה של אשתי, של הגיסים ושל החברים מהעבודה, של הצוות שלי ושל ההנהלה, של הבניין, של בית הכנסת, של הגבאים. וואו, בטח יש עוד כמה שפספסתי, שלא לדבר על כל הקבוצות שצירפו אותי בלי שביקשתי בכלל, אבל אתה יודע איך זה, לא נעים לך לעזוב כמו איזה סנוב. הג'ימיל שלי כבר מפוצץ במלא הודעות שמחכות לי ואנשים שצריכים

"הרבה חברות אמרו לי שאני צריכה לעזוב אותו, אבל אני לא מסוגלת. הוא הבעל שלי. אנחנו כבר 18 שנה ביחד"

תשובה. מזל שיש לי אפשרות לענות למייל גם בסלולארי. ככה אני יכול לצל את הזמן. כשאני הולך לבית כנסת, ובבית כשאני עם אשתי או עם הילדים. לפעמים אפילו תוך כדי השיעור בדף היומי כשמישהו שואל שאלה אני מספיק לענות לכמה אנשים. באמת אני משתדל להיות אפקטיבי ולנצל את הזמן כמה שאפשר. מזל שיש שבת לפעמים, שאתה מרגיש קצת את הרוגע ויכול להסתכל לילדים שלך בעיניים, אבל גם אז לפעמים מתוך הרגל אני שולח ככה את היד לכיס כי חשבתי שהרגשתי רטט, ואז נזכר, 'וואלה, איזה קטע. בכלל שבת היום'. מה אתך, אחי, אתה מכיר את ההרגשה הזו?"

לא מרבים לדבר על הנתון הזה אף על פי שהוא אולי הדבר המזעזע ביותר בכל סיפור יציאת מצרים. הרוב פשוט לא רצו לצאת! הם העדיפו להישאר במקום המוכר, על פני ההליכה אחרי משה אל המדבר בדרך לארץ לא נודעת. אפשר לחקור, לנתח ולהעלות הרבה השערות מה עצר אותם ומה גרם להם להמשיך ולדבוק בבית העבדים. למרבה הצער אנחנו לא צריכים להרחיק לכת. את התשובות נוכל לדלות ישירות מן העולם שלנו. אין אחד או אחת מאתנו שלא מתמודד בכל מיני חזיתות מחייו עם כל מיני סוגים של 'פרעה' ו'מצרים'.

השאלה הגדולה שמרחפת באוויר היא – האם אנחנו נהיה מן ה-80%, הרוב הגדול שהעדיף להישאר, או שנצליח להיות בין המעטים שהצליחו בכל זאת להתגבר ולצאת?

לתגובות, חומרי העשרה
 והצטרפות לרשימת תפוצה:
milatova.org.il

אוצרים לרגע

מעשה בכסא של רבי עקיבא

בין מדפי ההגדות באוסף המוזיאון ישנה הגדה של פסח ממרוקו בכתב יד משנת 1874 המאוירת בעיטורים עממיים.

בעיון בהגדה נראה, שלצד דברי הפרשנות על מכות מצרים לא נמצאים איורים המתארים את המכות, אלא תיאור של המפרשים רבי אליעזר ורבי עקיבא. כל אחד מהם מצויר כשהוא יושב על כיסא, ומולו עיטור עם מוטיבים אופייניים לעיטורים ממרוקו.

ייתכן שהכתב-מאייר ראה את ההגדות המודפסות של אותה העת, כמו הגדת אמסטרדם – שם התבנית היא של "החכם"

היושב על כיסא והושפע מתבנית זו.

הסופר הוא ככל הנראה גם המאייר, שהעתיק את ההגדה לשימוש שלו ושל משפחתו. מכמה "טעויות" ואי דיוקים בטקסט

נראה שלפחות חלק מהטקסט נכתב מהזיכרון. ההגדה מוצגת עכשיו במוזיאון לצד פריטים אחרים הקשורים לחג הפסח.

וְשִׁלְשֶׁת יָמִים תָּשֹׁב בְּדַמִּי טְהָרָה”
(ויקרא יב, ד) ועוד.

מכת השחין נזכרה בפסוק: “וּבִשְׂרָ כִי
יִהְיֶה בוּ בְעֵרֹו שְׁחִין וְנִרְפָּא” (שם יג, יח).

**נשמח לארח את חידותיכם במדור זה עם ציון שמו של כותב
החידה. רעיונות שלחו לכתובת המייל עד שלושה שבועות לפני
פרסום החידה.**

“החידון והחוויה” מארגנת חידונים לבר/בת מצווה, למשפחה,
לקהילה, לבית הספר או לעיר כולה.

בקרו באתר שלנו: “החידון והחוויה”.

לתגובות: info@hidonim.com

החידה השבועית

חידה לפרשת מצורע

בפרשת מצורע ישנה מילה אחת בת שתי אותיות זהות. מהי?

גילוי נאות: חידה זו שמעתי בעבר.
אשמח לדעת מיהו בעל החידה.

תשובה לתזריע

החידה הייתה:

שתיים מהעשר נזכרו בפרשתנו. (הראשונה ברמז והטיה) מי הן?

הפתרון:

דם ושחין – שתיים ממכות מצרים.

מכת הדם נזכרה בקשר לדמי הנידה בפסוק: “וְשִׁלְשִׁים יוֹם

נקודת מבט

סינרגיה ציבורית על סמוטריץ' ומח' היולדות

עד שהשורות הבאות יקראו על ידכם אולי כבר שכחתם, אז אזכיר את הנושא; לפני כ-10 ימים כל העולם ואשתו התנפלו על ח"כ בצלאל סמוטריץ' ואשתו בקשר להכרותם שהם **מעדיפים חדר יולדות יהודיות על פני שכונות ערביות ללידה** (ה'האפלות' משמשות רק קוד מושגי להווי לאומי זו). אינני בקי בגלגולי התקשורת באיזה הקשר חילצו מפיחם הצהרה כה דרמטית ואטרקטיבית כדי לעשות רעש, אך כל כתבתך חדשותי יזהה מיד את הפוטנציאל הנפיש שהזדמן לידו, ואת אבני הבליסטראות שיבואו ועליהן חרות: "גזענות", "נאצים", "נזק מדיני", "פגיעה במימיקר עדין", "שוב הימין הרצחני", "לפטרה! להדיח! וכיו"ב.

אינני סינרגוס של בצלאל ורויטל סמוטריץ'. אילו הכרתי את ההקשר והפלטפורמה שבה נאמרו הדברים יתכן שהייתי מפטיח: 'חוסר טקט' ואולי קצת טפשות לשיטתם, שהרי עכשיו ימהרו לסתום את הפירצה שנתגלתה. אך משהועלה הנושא, אתיחסי ברמה העקרונית, טפחיים מעל להתלהמות התקשורתית והפוליטית המתחמרת.

"דעתה של יולדת"

לא נאמרה שום מילה ע"י הסמוטריצ'ים הקוראת למידע ברמת הטיפול והשירות, ולא שום מילה בדלנית מעבר לאישפוז מוסכם **במח' יולדות**. והנה, הכל יודעים שכל בתי החולים מחזרים אחר יולדות הנחשבות 'כסף טוב', בזכות הביטוח הלאומי. יש המשקיעים באבזרי נוחות ויש בגיוון התזונה ויש בהנגשת הילוד ובני משפחה. בתי החולים מפעילים רעיונאים אך לשווק את המחלקה לפלחי אוכלוסיה שונים, ואיך להרעיף עליהן, ועל משפחותיהן, סיפוק רצונותיהן ופינוקים שונים; העיקר שתבוא לכאן פעם נוספת! אני מתפעל ממי שזיהה את הביקוש והגה רעיון לאפשרות אישפוז **הבסכמת שני הצדדים בחדרים נפרדים**, כחכת משיכה לאומית-חברתית. כל ערביה יולדת החפצה בכך יתאפשר לה למקם את מיטתה בחברת זוכרות שפתה, וכל יהודיה החפצה בחדר אישפוז יהודי – תזכה במבוקשה. **ומי שלא הביעה רצון לכאן או לכאן – תשוכן במשותף.**

אני לא מצליח להבין מה **רע בהסדר הדדי כזה**. אינני מריח כאן שום קורטוב **זוענות**, וגם לא בלד חשש מטיפול מופחת מצד רופאים ואחיות כלפי בנות הלאום האחר, שהרי עקרון ההדדיות נשמר, וכאמור – בהסכמה.

אינני תמים, ואני יודע שמתנגדיי יטירו: "היכן זה יגמר"? ולמה לא נציע **חלוקת חדרים דתית/חילונית, עדתית או פוליטית** (צדדי ימין ושמאל של הפרודור...), בהסכמה הדדית? ותשובתי הנחרצת כפולה; (א) אי אפשר לנהל את כל החיים תחת שוט ה'מדרון החלקלק' ו'היכן זה יגמר'? אי אפשר לבטל כל דבר שיש לו טעם וריח שמא 'אינשי דלא מעלי' (=אנשים שאינם מהוגנים)

מה רע בבידול יולדות המוסכם על שני הצדדים?

יקחו אותו למבואות המטונפים? (ב) ולגופו של חשש מדומה זה; אין סיכוי שתהיה הסכמה לחלוקה פוליטית או עדתית של חדרי יולדות. מאידך, **החוקה דתית/חילונית באה בחשבון אך ורק בשבת**. כמה נאה וכמה יאה אילו יולדות – וסובביהן – יכלו לפזם יחדו זמירות של שבת, ולא להאזין לרדיו או לצפות בטלוויזיה השכנה. אכן, קשה לי להאמין שהדבר ניתן לביצוע מאוזן, וספק רב ביותר האם ניתן להגיע להסכמה הדדית כזו בב"ח ציבורי.

"גבאי גוי וגבאי ישראל"

בכרתי תחומין התפרסמו כמה וכמה מאמרים אודות מעמדם ההלכתי הרצוי של נכרים היושבים בקרבנו. אף אנכי תרמתי חלקי במאמר שפורסם בתחומין כרך ד (תשמ"ד!) תחת הכותרת "נכרים במדינה יהודית – אוטונומיה או פיזור" (ונדפס שוב בספרי בחצוצרות-בית-ה', המרכז 50 מאמרי הלכה, טכנולוגיה וחברה). בסיום דבריי מובאת מימרא מירושלמי (גיטין פ"ה ה"ט: "עיר שיש בה גויים וישראלים **מעמידין גבאי גוי וגבאי ישראל**, וגובין משל גויים ומשל ישראל, ומפרנסין עניי גויים ועניי ישראל, ומבקרין חולי גויים וחולי ישראל, וקוברין מתו גויים ומתו ישראל, ומנחמין אבלי גויים ואבלי ישראל, ומכבסין כלי גויים וכלי ישראל – **מפני דרכי שלום**").

מסגנון הדברים שומע אני כי הנוסחה המוצעת כאן היא קיומם של **מוסדות חסד ורווחה משותפים** (וכיו"ב יתר השירותים הציבוריים) אך מכהנים בהם "גבאי גוי וגבאי ישראל". משמעות הדברים היא שרמת השירות אחידה ("מפני דרכי שלום") אך העוסקים במלאכה – הגבאים, נותני השירות – הם נפרדים, לפי חתך ישראל/נכרים. יודגש, שם לא מדובר על נכרים עוינים, אלא בידול חברתי ותרבותי. קל וחומר כאשר מדובר באוכלוסיה המצויה משני צידי המיתרס הלאומי.

(נכתב במוצ"ש תזריע)

ספרי הרב ישראל רוזן

בחצוצרות בית ה' - 50 מאמרי הלכה
וטכנולוגיה 600 עמ' * 60 ₪
ואוהב גר - הלכה, אגדה ופולמוס
ספר שופטים בגובה חז"ל - (מהד' חדשה)
כל ספר כ-350 עמ' 40 ₪
אתרי סגולה / נקודת מבט - 30 ₪
המחיר כולל משלוח

להזמנות ומשלוח: מכון צומת 02-9932111

תכניסו אור לשבת שלכם

חדש! 215 ₪

להזמנות: מכון צומת < 029932111 < www.zomet.org

